

Pogled na djetinjstvo u odabranim djelima Ivane Brlić Mažuranić i Jagode Truhelke

Plh, Jana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:275701>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-05**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**JANA PLH
DIPLOMSKI RAD**

**POGLED NA DJETINJSTVO U ODABRANIM
DJELIMA
IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ
I
JAGODE TRUHELKE**

Zagreb, rujan 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Zagreb**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Jana Plh

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: Pogled na djetinjstvo u odabranim djelima Ivane Brlić
Mažuranić i Jagode Truhelke**

Mentor: dr. sc. Diana Zalar, prof.

Zagreb, rujan 2020

Sadržaj

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
UVOD.....	2
1.Periodizacija hrvatske dječje književnosti.....	4
1.1. Prvo razdoblje	4
1.2. Drugo razdoblje	5
1.2.1. Roman o djetinjstvu.....	5
1.3. Treće razdoblje.....	6
1.4. Četvrto razdoblje.....	7
2. Patrijarhalost u djelima	8
2.1. Kontekst vremena	8
2.2. Likovi u <i>Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića</i>	8
2.2.1. Gita.....	9
2.2.2. Hlapić.....	10
2.3. Likovi u djelu <i>Škola i praznici</i>	10
2.4. Patrijarhalnost u <i>Zlatnim dancima</i>	11
3.Kršćanstvo	13
3.1. Kontekst vremena	13
3.2. Kršćanstvo u <i>Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića</i>	13
3.3. Kršćanstvo u <i>Školi i praznicima</i>	15
3.4. Kršćanstvo u <i>Zlatnim dancima</i>	16
4. Školstvo	19
4.1. Kontekst vremena	19
4.2. Školstvo u <i>Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića</i>	20
4.3. Školstvo u <i>Školi i praznicima</i>	21
4.4. Školstvo u <i>Zlatnim dancima</i>	22

5. Igre	24
5.1. Kontekst vremena.....	24
5.2. Igra u <i>Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića</i>	24
5.3. Igre u <i>Školi i praznicima</i>	26
5.4. Igre u <i>Zlatnim dancima</i>	26
6. Pojam siročadi	29
6.1. Povijesni kontekst	29
6.2. Pojam siročadi u <i>Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića</i>	30
6.3. Pojam siročadi u <i>Školi i prazncima</i>	32
6.4. Pojam siročadi u <i>Zlatnim dancima</i>	33
ZAKLJUČAK	35
IZVORI.....	37
LITERATURA.....	37
Izjava o samostalnoj izradi rada	39

SAŽETAK

Ovaj rad rezultat je proučavanja prikaza lika djeteta i djetinjstva u djelima Ivane Brlić Mažuranić i Jagode Truhelke. Cilj je rada dobiti uvid u djetinjstvo u odabranim djelima u drugom razdoblju hrvatske dječje književnosti, koje još nazivamo i doba Ivane Brlić-Mažuranić. U radu su analizirani sljedeći romani: *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (1913.), *Škola i praznici* (1905.) Ivane Brlić Mažuranić i *Zlatni Danci* (1918.) Jagode Truhelke. Analizirajući odabrana djela, uočeni su određeni motivi koji su činili temelje tadašnjeg djetinjstva te se provlače kroz sva djela patrijarhalnost, kršćanstvo, školstvo, igra i pojam siročadi. Djeca su odrasla u kršćansko-patrijarhalnim obiteljima s vidljivim rodnim podjelama. Iako su izraženi motivi patrijarhalnosti i autoriteta, možemo govoriti o sretnom djetinjstvu ispunjenom igrom.

Pojavom autorica Jagode Truhelke i Ivane Brlić-Mažuranić dijete počinje biti u središtu zanimanja te se u hrvatskoj dječjoj književnosti pojavljuje roman o djetinjstvu. Ivana Brlić-Mažuranić svoje literarne korake radi na početku 20.stoljeća sa zbirkom pripovijetka i pjesama za djecu *Valjani i nevaljani* koja je tiskana u vlastitoj nakladi. Tematski srodna zbirka pripovijetki i pjesama *Škola i praznici* objavljena je 1905, a posebno se ističe remek-djelo *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* izdano 1913. Jagoda Truhelka je hrvatska književnica, vrsna pedagoginja i učiteljica. Svoje pojavljivanje u književnosti započinje romanom *Tugomila* iz 1894. godine, a s pripovijetkama za djecu *Zlatni danci* (1918.) stječe najviše priznanja. Truhelka se usmjeruje na svijet dječje zbilje i svakodnevice, a oprečno njoj, Ivana Brlić-Mažuranić iznosi fabule protkane s moralnošću i mitološkim elementima.

KLJUČNE RIJEČI: Ivana Brlić Mažuranić, Jagoda Truhelka, djetinjstvo, roman o djetinjstvu

SUMMARY

This paper is the result of studying the depiction of the character of a child and childhood in the works of Ivana Brlić Mažuranić and Jagoda Truhelka. The objective of this paper is to gain an insight into childhood, in selected works in the second period of Croatian children's literature, which we also call the era of Ivana Brlić-Mažuranić. The following novels are analyzed in the paper: „*Čudnovate zgode šegrta Hlapića*“ (1913) , *Škola i Praznici* (1905) and Jagoda Truhelka's „*Zlatni danci*“ (1918). By analyzing the selected work, certain motives that formed the foundations of the childhood back then were noticed. Patriarchy, christianity, education, play and the concept of orphans run through all the work. Children grew up in christian-patriarchal families with visible gender divisions. Although the motives of patriarchy and authority are expressed, we can nevertheless speak of a happy childhood, filled with play.

With the occurrence of authors such as Jagoda Truhelka and Ivana Brlić-Mažuranić, the child begins to be in the center of interest, and a novel about childhood appears in Croatian children's literature. Ivana Brlić-Mažuranić made her literary steps at the beginning of the 20th century with a collection of short stories and poems for children „*Valjani i nevaljani*“, which was printed in her own edition. A thematically related collection of short stories and poems, „*Škola i praznici*“ was published in 1905, the masterpiece „*Čudnovate zgode šegrta Hlapića*“, is published in 1913. Jagoda Truhelka is a Croatian writer, excellent pedagogue and teacher. She first appeared in literature with the novel „*Tugomil*“, from 1894. With short stories for children „*Zlatni danci*“ (1918) she gained the most recognition. Truhelka focuses on the world of children's reality and everyday life. This being in contrast with Ivana Brlić-Mažuranić, who represents plots interwoven with morality and mythological elements.

KEY WORDS: Ivana Brlić Mažuranić, Jagoda Truhelka, childhood, novel about childhood

UVOD

Ivana Brlić Mažuranić u svojem djelu *Čudnovate Zgode Šegrta Hlapića* izjavljuje „Bože moj, kako bi djeci bilo da uvijek ostanu tako malena“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 104). Tijekom svojeg života imala je sedmero djece od koje je petero preživjelo. Za svoju djecu neumorno piše, posvećuje im pažnju i retke. U isto vrijeme djeluje i Jagoda Truhelka koja je bila velika pedagoginja i učiteljica koja je istinski prihvatila svoj poziv.

Jagoda Truhelka se, nakon Ivane Brlić Mažuranić, smatra najznačajnijom hrvatskom spisateljicom za djecu između dvaju ratova. Kod Brličkine dječje proze možemo naći maštoviti i bajkoviti sadržaj koji najčešće ima moralnu, pedagošku i odgojnu notu. Truhelkin opus čine realistične priče koje su usredotočene na svakodnevicu bez velikih događanja i upoznavanje dječjeg svijeta i prirode (Detoni-Dujmić, 1998).

Crnković (1967) piše: „Jagoda Truhelka i Ivana Brlić Mažuranić (...) Ove dvije književnice, bez ikakvih prethodnika, udarile su izvrsnim djelima i temelje našoj realističnoj književnosti“ (Majhut prema Crnković, 2008, str. 72).

Dvije autorice gajile su ljubav prema djeci i samome pojmu djetinjstva. Djetinjstvo se tumači kao skup društvenih, kulturnih i ekonomskih struktura. Tijekom vremena sam pogled na dijete mijenja se te se iz pasivnog primatelja znanja dijete pretvara u aktivno, kreativno i kompetentno biće. Preteče takvog novog vala shvaćanja djetinjstva jesu John Lock i Jean-Jacques Rousseau. U njihovo doba djeca se počinju shvaćati kao pojedinci s vlastitim željama, potrebama i brigama. Djetinjstvo u 19. stoljeću karakterizira viktorijansko shvaćanje odgoja te industrijalizacija. Također jedno od bitnih obilježja jest stvaranje muških i ženskih “svjetova” i veće doživljavanje djevojčica. Prvi put se poduzimaju mjere kojima se pokušavaju donijeti odredbe za sprečavanje izrabljivanja djece. Poduzimanje različitih mjera s ciljem zaštite djece nastavlja se i početkom 20. stoljeća, a djetinjstvo se počinje proučavati kao zasebna faza u životu čovjeka (Grgić prema Fass, 2018). Hrvatska u to vrijeme pripada Habsburškoj Monarhiji sve do kraja I. svjetskog rata. U gospodarskom smislu vidi se zaostalost i zadržavanje odnosa koje možemo okarakterizirati kao predgrađanski i klasni.¹

¹Austro-Ugarska. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 28. 6. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4697>>.

1. Periodizacija hrvatske dječje književnosti

Kako bi se mogli donijeti zaključci o djetetu i djetinjstvu u odabranim djelima, potrebno je raščlaniti rad autorica u kontekstu hrvatske dječje književnosti i pobliže upoznati razdoblje u kojem su djelovale. „Dječja književnost je poseban dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi (grubo uzevši od 3. do 14. godine), a koja su ili svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su s vremenom ta djela postala prikladna za dječju dob“ (Hranjec prema Crnković, 2006, str. 8).

Prema Crnković i Težak (2002) razvoj svjetske dječje književnosti započinje pri kraju 17. stoljeća, zahvaljujući napretku tiska i prosvjetiteljskom ozračju, a hrvatska dječja književnost započinje svoj razvoj tek u 19. stoljeću. Njezin razvoj može se podijeliti u četiri razdoblja, a najčešća klasifikacija je po brojevima: prvo, drugo, treće i četvrto razdoblje. Također se mogu klasificirati po godinama (od početka do 1913., od 1913. do 1933., od 1933. do 1956., od 1956. pa na dalje), po djelima (od Malog tobolca do Hlapića, od Hlapića do Družbe Pere Kvržice, od Pere Kvržice do Prepelice, od Prepelice pa na dalje) ili po glavnim predstavnicima (Filipovićevo razdoblje, doba Ivane Brlić-Mažuranić, Lovrakovo doba, Vitezovo doba).

1.1 Prvo razdoblje

Hranjec (2006) navodi kako na pitanje kada započinje hrvatska dječja književnost nije lako odgovoriti. Razlog tome leži u namjeni koja nije bila podobna za djecu te se nije govorilo o dječjim autorima. Kao formalni početak hrvatske dječje književnosti smatra se 1850. godina tiskanjem knjižice Ivana Filipovića pod naslovom *Mali tobolac raznog cvjetja za dobru i pomnjivu mladež*. Kasnije zanimanje za dječju književnost u Hrvatskoj proizlazi iz siromaštva, povremenih ratova, kapaciteta tiskara, nesređenog pitanja književnog jezika te nerazvijenog građanstva. Cijelo 19. stoljeće obilježeno je stvaranjem čitateljske publike te odmakom od pedagoške namjene dječjih knjiga. Također svjedočimo postepenom i višestrukom razvoju hrvatske dječje književnosti koji proizlazi iz samostalnih izdanja pisaca, usmene književnosti, časopisa i prijevoda stranih književnih izvornika.

Romani dječje književnosti u 19. stoljeću tematski su raznovrsni, Karakteristika dječjeg romana je funkcionalizacija marginalnih društvenih skupina poput djece i žena. Djeci čitanje takvih romana doprinosi usvajanju uloga poput majčinstva, učenja, poslušnosti te odrastanja u moralno kvalitetnog člana zajednice.

1.2. Drugo razdoblje

Prema Hranjec (2006) tek početkom 20. stoljeća možemo govoriti o standardiziranom početku hrvatske dječje književnosti zahvaljujući dvjema književnicama: Jagodi Truhelki i Ivani Brlić Mažuranić te književniku Vladimiru Nazoru. Obje književnice balansiraju između tradicionalnog i netradicionalnog okvira dječje književnosti, dok Vladimir Nazor dječjoj književnosti pripada samo jednim dijelom svojeg stvaralaštva. Razdoblje je obilježeno ratnim i poratnim zbivanjima te rušenju tradicionalnog sustava vrednota i nametanju novih modela.

Drugo razdoblje ključno je jer dolazi do priznavanja dječjih djela u okviru visoke umjetničke domene te se počinju razvijati dvije od tri glavne vrste dječje književnosti: roman i priča. U okviru razvoja romana nastaje prvi hrvatski roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* autorice Ivane Brlić Mažuranić.

Težak i Crnković (2002, str. 253) ističu važnost Ivane Brlić Mažuranić: „U razvoju hrvatske dječje književnosti pojava Ivane Brlić-Mažuranić označava najviši uspon, sjajan preokret, nesumnjivi izlaz iz krize, bjelodani uspjeh i punu afirmaciju jednog dotada dobronamjernog nastojanja koje je već više od pola stoljeća prije nje lutalo tražeći put podložno lošim utjecajima.“

1.2.1. Roman o djetinjstvu

Početkom 20. stoljeća u dječjoj književnosti pojavljuje se realističan roman koji obuhvaća dijete i njegov svakodnevni život. Ovom vrstom obuhvaćeno je dijete u igri, domu i školi te njegov odnos prema odraslome, ali i odnos prema samome sebi (Crnković, 1990). Izraz *dječja realistička književnost* ne označava književno razdoblje već nas upućuje na dječju nefantastičnu književnost o životu i podvizima djece u stvarnim uvjetima i okolnostima.

Roman o djetinjstvu prati određene strukturalne odrednice što uključuje jednostavnost stila i izraza. Uobičajeno je da su priče kraće te da završeci imaju sretan kraj. Junaci su djeca, a posebice dječaci koji su bili smioniji bijegu od kuće te opasnim podvizima. Djeca u romanu u prosjeku imaju oko 10 godina što daje indicaciju o nešto starijoj dobi likova i pripadnosti brojnim društvenim slojevima i sredinama. Junak-dijete prestaje biti uzor kojemu se trebamo diviti, već je snalažljiv, odvažan, pametan i slobodan član obične dječje družine. Dječji junak sudjeluje u junaštvima koje se događaju u okviru realnih granica koje dijete može postići, što zamjenjuje neusklađenost dječjih pothvata s dječjim mogućnostima (Crnković i Težak, 2002).

U drugom desetljeću 20. stoljeća pojavom autorica Jagode Truhelke, Ivane Brlić-Mažuranić i Marije Horvat, dijete počinje biti u središtu zanimanja. Prestaje se govoriti o djeci u okviru marginalne društvene skupine i o funkcionalizaciji djeteta. „Dječji je lik u tim romanima aktivan, pokretač je radnje, sam konstruira vlastiti identitet i uspijeva izboriti čak i određeni prostor samostalnosti i neovisnosti o odraslima“ (Zima, 2011, str. 35).

1.3. Treće razdoblje

Nakon drugog razdoblja i velikih književnica Jagode Truhelke i Ivane Brlić-Mažuranić, treće razdoblje obilježeno je velikanom dječje književnosti, Matom Lovrakom i njegovim romanima *Djeca Velikog Sela (Vlak u snijegu)* i *Družba Pere Kvržice* iz 1933. godine. Razdoblje traje do pojave idućeg velikog preokreta, koji je obilježeno Vitezom i snažnom umjetničkom poezijom 1956. (Crnković i Težak, 2002).

Prema Hranjec (2006) na književni, ali i društveni plan tridesetih godina 20. stoljeća utjecalo je nekoliko čimbenika: svjetska ekonomska kriza, raslojavanje i siromašenje sela, atentat na hrvatske parlamentarce u beogradskoj skupštini 20. lipnja 1928. Svjetska književnost odlikuje se pojavom književnih eksperimenata, od dadaizma i nadrealizma do ekspresionizma. Karakteristike razdoblja su bogatije fabule i realizam s jakom socijalnom obojenošću. Dijete se u dječjoj književnosti karakterizira kroz različite tipove govora, a tematizira se odrastanje djece, tj. prestanak djetinjstva. Također svjedočimo pojavi apolonske slike djeteta koja je obilježena dječjom nevinosti, a izražena je kod Lovrakovih dječjih junaka te kod Horvatovih adolescentskih junaka (Zima, 2011).

1.4. Četvrto razdoblje

Razdoblje između trećeg i četvrtog razdoblja nazvano je „razdoblje NDH“ (1941. – 1945). Zbog ratnih prilika i represije na autore ne dolazi do novih i velikih autora te ovo razdoblje ne ostavlja dublji trag u razvoju hrvatske dječje književnosti. Dječja književnost okreće se autorima i knjigama koji veličaju tradiciju i obitelj, za razliku od socijalistički orijentirane struje predvođene s Matom Lovrakom. U valu apostrofiranja tradicije i obitelji iznova se objavljuju djela Jagode Truhelke i autora Josipa Cvrtila i Zlatka Špoljara (Crnković i Težak, 2002).

Prvi otpor vezan uz instrumentalizaciju umjetnosti događa se na Ljubljanskom kongresu književnika gdje istupa Miroslav Krleža braneći slobodu umjetničkog stvaranja. Novi val u dječjoj književnosti uobličuje Grigor Vitez, začetnik četvrtog doba hrvatske dječje književnosti. Sa svojom pjesničkom zbirkom *Prepelica* udara u temelje drugačije tematike, cjelovit doživljaj svijeta. Hranjec ovo razdoblje dijeli na tri skupine. Prvu skupinu činili su začetnici Vitez i Kušan, ali i Matošec i Balog. Druga skupina njihovi su nastavljači (Kanižaj, Pateljak, Hitrec, Iveljić i Stahuljak), dok su treću skupinu činili autori etiketirani kao prethodnici i suputnici (Hranjec, 2006).

U pedesetim godinama 20. stoljeća pojavom Ivana Kušana i Milivoja Matošca dolazi do formiranja nove suvremene hrvatske dječje književnosti. Novi društveni odnosi mijenjaju sliku djeteta u književnosti što se očituje u prestanku prikazivanja djeteta kroz anđeosku figuru. Dijete samo počinje oblikovati svoj kulturni i socijalni identitet (Zima, 2011).

2. Patrijahalost u djelima

2.1. Kontekst vremena

Žene su dugo bile poimane kao slabiji spol i osobe manje važnosti. Krajem 19. stoljeća i posebice u 20. stoljeću javljaju se razni feministički pokreti s ciljem izjednačavanja prava i ugleda dvaju spolova. Žene u Jugoslaviji dobivaju pravo glasa 1945. godine.

Krajem 19. stoljeća dolazi do većeg zamjećivanja djevojčica te stvaranja muških i ženskih svjetova. Djevojčice su i dalje obvezane sudjelovati i biti nosioci kućanskih poslova, ali dolazi do porasta pohađanja djevojčica u školu. Cilj odgoja djevojčica bio je da nauče kontrolirati emocije i zadržavanje nevinosti (Grgić prema Fass, 2018).

Leček (1997) ističe da se odgoj i životne prilike razlikuju od mjesta življenja u tadašnjoj Hrvatskoj. U selima zagrebačkog Prigorja i Hrvatskog Zagorja na djecu se gledalo kao na radnu snagu. Djevojčice su odmalena pomagale majci ili nekoj drugoj starijoj ženskoj osobi u kućanstvu. Pa tako jednoj djevojčici od 8 godina nije bilo strano kuhanje, čuvanje braće, pranje rublja i vođenje životinja na pašu. Majke preuzimaju odgoj djevojčica te ih uče kućanskim poslovima, izradi odjeće i sađenju vrta. S druge strane, dječake su poučavali očevi koji su radili muške poslove koji su se karakterizirali kao teži fizički poslovi.

2.2. Likovi u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*

U *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* možemo uočiti veći broj muških nego ženskih likova. Likovi se također razlikuju po ulozi i poimanju. Iako možemo vidjeti veći broj muških likova, ako izostavimo sporedne likove dobivamo podjednaki broj glavnih muških i ženskih likova. Od muških likova imamo Hlapića kao glavnog lika, te majstora Mrkonju, crnog čovjeka i Grgu. Gita predstavlja glavni ženski lik, a tu još imamo likove majstorice, Markove majke i Grgine majke (Skelac, 2015).

„Od ženskih se likova u Šegrtu Hlapiću pojavljuje majstorica, sluškinja, Markova majka, Gita, Grgina majka gazdarica, prosjakinja Jana, Miškova baka i bogata gospođa, a muški su likovi: Hlapić, majstor Mrkonja, mljekar, Marko, kamenari, crni čovjek, gospodar i težaci, Grga, pastirići Miško i njegov brat, dva košarača, gospodar vrtuljka te gospodar cirkusa“ (Skelac, 2015, str. 160).

Prema Dujić (2003) ženski likovi izuzev Gite i Jane nemaju ime, a o njima se referira u okviru njihove obiteljske ili društvene uloge. Dobar primjer tome je majstorica koja nije ženski majstor već majstoreva žena. Iako kod Markove majke možemo vidjeti ekonomsku samostalnost, ona ne prelazi granice vlastitog dvorišta. Suočena s Crnim čovjekom traži pomoć od Hlapića i službenih stražara. U djelu su izražene određene stereotipne ženske osobine, poput potrebe za sređivanjem: „Markova se mati odmah obukla u svoje najbolje haljine i otišla u općinu po stražara“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 94).

Slično je prikazana i Grgina majka. Okarakterizirana je kao žena vezana uz postelju koja cijeli život žali što nije uspjela svojeg sina Grgu izvesti na prvi put. Nakon spoznaje o ukradenim stvarima traži pomoć od Hlapića. Kroz posrednika Hlapića uspije katalizirati promjenu u Grgi i kod majstora Mrkonje (Dujić, 2003).

Prosjakinja Jana postaje jedna od rijetkih ženskih likova koja ima ime. Epitet prosjakinje uveden je kako bi se naglasilo da nema značajnu društvenu ulogu. Iz toga proizlazi da su žene svoj identitet dugovale položaju svoga muža, oca ili djeda, a ako to nedostaje dolazi do izražaja osobni identitet s negativnom konotacijom (Skelac, 2015).

2.2.1. Gita

Lik Gite prikazan je kao tipični ženski lik u patrijarhalnom okruženju, ona ovisi o drugima. Njezina karakterizacija temelji se na uobičajenoj interpretaciji djevojčica u ranijoj dječjoj književnosti. Stereotipne karakterizacije vezane uz djevojčice bile su plačljivost, razdražljivost i uplašenost (Skelac, 2015).

Među ostalim, Gita je predstavljena kao lik lišen zbiljskog svijeta i ovozemaljskih problema.

“Naći ćemo već u selu posla, pa onda nećemo biti gladni. A kakav posao ti umiješ raditi, da se možemo ponuditi kakvom seljaku u službu?” To je pitao Hlapić, a Gita odgovori ponosno: “O, ja znadem svašta! Znam jahati, znam stajati na konju, znam skakati kroz обруč, znam se loptati s dvanaest jabuka najedanput, mogu gristi najdeblju staklenu čašu, a i pojesti je i svašta takva znam što se radi u cirkusu.” Sada se Hlapić počeo tako jako smijati da vi sebi to ne možete zamisliti! Tako se smijao da mu je s glave kapa pala. “Ovo sve što ti znaš neće nam baš mnogo koristiti u nijednoj službi.” (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 33)

Na kraju romana dolazi do otkrivanja Gitina dvostruka identiteta. Brazgotina u obliku križa predstavlja simbol prethodnog obiteljskog i kršćanskog života. Dolazi do postizanja socijalne

ravnoteže Gitinim prihvaćanjem uloge kćeri te naposljetku uloge Hlapićeve žene. Bračna statistika potvrđuje da su dramske uloge uspješno zamijenjene onim socijalnim – od (očeve) kćeri preko (muževe) supruge do (i sinovljeve) majke (Dujić, 2013).

2.2.2. Hlapić

Na početku djela vidimo opis Hlapića: “Hlapić je bio malen kao lakat, veseo kao ptica, hrabar kao Kraljević Marko, mudar kao knjiga, a dobar kao sunce” (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 5).

Prema Majhutu (2008) šegrt Hlapić predstavlja književni lik čija motivacija djelovanja i duhovno uporište ulazi u duboku konzervativnost. Zastupljene su patrijarhalne vrijednosti koje se očituju u brizi o Giti, psu, papigi i o samome sebi. Također je zastupljena teza da muškarci ne plaču te da muškarac ima zadatak tješiti i umirivati ženu koja je uplašena :

Hlapić pogleda Gitu. Kroz mrak je nije mogao dobro vidjeti, no ipak opazi da je ona spustila glavu i počela gladiti svoju plavu suknjicu. Hlapić je dobro znao da je to znak da će Gita proplakati, a to on nije mogao da gleda. Zato reče veselo:“ Ne boj se ništa!” (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 69)

Kroz roman Hlapić na sebe preuzima donošenje važnih uloga te učinkovito rješavanje problema. Gita donosi sporedne odluke poput ostanka na sajmu dok Hlapić u svakome trenutku odlučuje o daljnjem ishodu putovanja pa tako odlučuje pronaći čizmice, upozoriti Markovu majku o dolasku crnog čovjeka i sl. (Skelac, 2015)

Hlapić predstavlja lik dječaka koji je svoju patrijarhalnost usvojio od društva te svoju patrijarhalnost najviše pokazuje u svojem viđenju Gite. Hlapić često govori kako je s djevojčicama teško, pa se zato boji da će teško biti i s Gitom (usp. Brlić-Mažuranić, 2004, str. 82).

2.3. Likovi u djelu *Škola i praznici*

Škola i praznici sadrži 16 uspješnih pripovijetki u kojima dolazi do združivanja igre na jednoj strani i obaveza na drugoj. Distribucija muških i ženskih likova u *Školi i praznicima* slijedi obrazac postavljen u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*. U djelu je zastupljen podjednak broj muških i ženskih likova. Djevojčice su okarakterizirane kao mudre, marljive, poslušne i uredne, češće su uplašene, a kad se susretnu s problemom briznu u plač.

„Dok je Zlatica bila još mala djevojčica (sad je, dakako, odrasla nad dječje mane, jer polazi već drugi razred više djevojačke škole mudra, marljiva, poslušna i uredna, ali se bila u nju uvukla ružna pogreška.“ (Brlić-Mažuranić 2007, str. 45)

Češće zahtijevaju pomoć od muškog spola, dječaka. Za razliku od djevojčica, dječacima se prašta ako nisu uredni ili poslušni. Od njih se očekuje da pokažu hrabrost te skrivaju negativne emocije. „Darko je bio na svaku objest spreman dječak, ali na plač prilično mekan, pa nisi znao kapa li mu s lica kiša ili suze.“ (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 57).

U pripovijetkama možemo vidjeti dva oblika muško-ženske interakcije. Prvi model čine veće skupine djece u kojima imamo podjednak broj muških i ženskih likova. Model zahtjeva da skupina djece odabere određenu igru, dok dječak preuzima vodstvo igre i zapovijeda drugima. Primjer toga su pripovijetke *Menažerija* i *Raspalo se carstvo*. U *Menažeriji* djeca se odluče igrati cirkusa tj. skupljanja rijetkih životinja. Odlukom djece vodstvo menažerija vodit će Zlatko, a Nada, Ljera i Zora općinstvo. Drugi je model muško-ženski duo, a on se najčešće javlja u obliku brata i sestre, prijatelja ili školskih kolega. Primjer su toga pripovijetke *Njihovo janje*, *Miš u stupici*, *Dudov svilac na oluji* i *Što je dobro djelo*. U pripovijetci *Njihovo janje* pratimo dva lika, Zdenku i Marina. Nakon što Zdenka dobije janje, to janje upadne u nevolju kada mu se konopac omota oko vrata i ono se počne gušiti. Stereotipno, djevojčica počne plakati, dok dječak ostaje hladne glave te spasi situaciju. „Zdenka brizne u plač, legne na travu i sakrije oči pregačicom da ne gleda strašne slike. Ali Marin je dječak, a uz to i seljak; on je krući i hladnokrvniji u svakom zlu. On prihvati svoj tupi nožić i stane piliti po konopcu.“ (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 50)

2.4. Patrijarhalnost u *Zlatnim dancima*

U *Zlatnim dancima* portretirana je osječka obitelj u šezdesetim i sedamdesetim godinama 19. stoljeća. Roman prati patrijarhalnu strukturiranost s čvrsto određenom hijerarhijom. Vidljive su rodne razlike koje su bile karakteristične za to vrijeme. Lik oca Antuna predstavlja glavnu figuru patrijarhalnog ustroja. Prikazan je kao strog i pravedan, a njegova pojava izaziva strahopoštovanje kod djece. Majka je opisana kao brižna te uvijek zaokupljena vođenjem malenog kućanstva i brigom za djecu. „Mama ima uvijek toliko posla. Pere, šije, kuha, sprema, krpa, jedva dospije da načas sjedne pa da se odmori“ (Truhelka, 1995, str. 136).

Najstarije dijete ove obitelji jest Anica, ona je opisana kao tipična djevojčica koja se ne srami zaplakati i pokazati svoje osjećaje. Pokazuje se kao marljivo i pametno dijete u školi i iskazuje nadarenost za glazbu. Brine se za nestašnu braću i često zbog njih izvuče deblji kraj. Kao djevojčica primorana je raditi više kućanskih poslova i pomagati u kućanstvu za razliku od njezine braće Ćire i Dragoša. Početkom rane adolescencije počinje njezino propitivanje razlika u ponašanju roditelja i okoline uzrokovane spolom. Posebno je usmjerena na neravnomjernu distribuciju zadataka i obaveza koje su na Anicu nametnute (Zima, 2011).

Na dvoru su braća, igraju se bez brige. Nikome ne pada na pamet da njima u ruke stavi kakav posao; samo ona neka vazdan plete i to samo zato jer je djevojka. Kad bi se ona još jednom rodila, najvoljela bi da je i ona dječak. (Truhelka, 1995, str. 135)

„Zašto baš ja moram pleti? A Ćiro i Dragoš ne moraju, već čitav bogovetni dan smiju se igrati? – kroz plač rogoborila Anica preda se. A majka kroz prozor sobe odgovara: -Zato, jer si ti djevojčica, a ono su dječaci. –Pa je l' to i pravo? I u dječaka ima deset prsta, pa bi i oni mogli pesti. Htjela bih da sam i ja dječak kad je njima toliko bolje nego meni završi Anica s uzdahom“ (Truhelka, 1995, str. 222).

Odrastanjem Anica pokazuje odmak od tradicionalnog patrijarhalnog društva, što iskazuje u razgovoru s prijateljicama. I dok prijateljice Dragica i Višnja maštaju o prvom plesu, udaji i kuhanju za svoje muževe, Anica mašta o putovanjima u daleke krajeve, pomaganju siromašnim i zanimanju liječnice. Prijateljice je pokušavaju uvjeriti da doktori mogu biti samo muškarci, no Anica vjeruje da to mogu biti i žene. „»Ih, kako bi ti to mogla? Doktora ženskih i nema, doktori su samo muškarci« uspe Dragica »O ima, ima tata je čitao u novinama. Ima ih već nekoliko negdje u svijetu «“ (Truhelka, 1995, str. 256)

Razlike između spolova također su uočljive tijekom ljetnog razdoblja. U isto vrijeme nisu se mogli kupati djevojčice i dječaci, već su se izmjenjivali.

„Sad ću pustiti gospodu da ulaze, još pet minuta pa će početi red za muške. To je napokon djelovalo. Melanka izleti iz vode kao iz puške naboj, pa u kabinu. Jer Bože ne daj da je muško oko ugleda u plivačem kostimu, to bi bila najveća sramota za djevojku“ (Truhelka, 1995, str. 217)

3. Kršćanstvo

3.1. Kontekst vremena

Petrač (1995) navodi kako je hrvatski narod na području Hrvatske, Istre, Slavonije, Dalmacije i Boke kotorske na početku 7. stoljeća prihvatio kršćanstvo što ostavlja trag na kulturi, moralu, običajima i duhovnosti hrvatskog naroda.

Pri kraju 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća Crkva u Hrvata dio je opće Crkve koja prati smjernice Svete Stolice. Hrvatski katolički đaci, studenti i intelektualci u tadašnjoj Hrvatskoj koja je bila u sklopu Austro-Ugarske, organiziraju se i stvaraju pokret kako bi promovirali katoličke vrijednosti i načela. Od važnosti je i održavanje prvog Hrvatskog katoličkog kongresa koji usvaja odgoj laika u školama, a nositelji su toga programa vjeroučitelji. Savjetovano je da katolički vjernici svoje državne obaveze trebaju vršiti u suglasju s vjerskim zakonima te da se bezvjerske novine ne čitaju i ne podupiru (Vidović, 1996).

3.2. Kršćanstvo u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*

U *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* možemo uočiti duboko prožimanje vjere, kršćanskih vrijednosti, bogobožnost te balansiranje dobra i zla. Likovi su podijeljeni na dobre i zle te tijekom djela možemo pratiti njihovu preobrazbu protkanu traženjem, iskupljenjem te konačnom preobrazbom u dobro. Primjer su grešnih likova Grga, Crni čovjek, Gitin gospodar te majstor Mrkonja. U njihovim primjerima vidimo spoznaju dobra te traženje oprosta od drugih i od samoga Boga. Grga je bio lik koji je prikazan kao grešan i izgubljen. Nakon što je spoznao što zapravo radi drugima, kroz novčić koji je dobio od svoje majke dogodila se preobrazba i pokajanje zbog njegovih grijeha.

A nato je izvadio još iz džepa svezani rubac. U rupcu je bio omotan srebrni novac. On izvadi novac, pruži ga i reče blagim glasom: „Uzmi taj novac.“ Otkad sam dobio taj novac, okrenulo se moje srce od zla na dobro. Možda i tebi donese sreću- A ja idem u svijet da okajem svoje grijeh“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 92).

Majstor Mrkonja predstavlja lik koji je izgubio kćer te zbog toga postaje zloban i hladnog srca. Kroz roman možemo vidjeti njegovu preobrazbu koja se metaforički događa u tami šume te nakon ispovijedanja svojih grijeha Bogu dolazi do svjetlosti.

Cijela dva dana bio je majstor Mrkonja tako svezan za drvo i već je mislio da mu nema spasa, pa je preporučio svoju dušu Bogu Pomislio je na sve dobro i sve zlo što ga je u svom životu počinio. (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 91)

Gitin gospodar tijekom svojeg života pokazuje sebičnost te zadovoljavanje samo vlastitih potreba. Na samrti shvati svoje grijeha te se pokaje. „Stari se gospodar, naime, skoro iza Gitina bijega razbolio-a onda se ispovjedio i spokojno umro, što je za takvog grešnika najbolje“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 105).

Iznimku vidimo u liku Crnog čovjeka koji cijeli život pokazuje oholost i sebičnost. On ne doživljava preobrazbu u dobro stoga njegov kraj bude koban.

„Ljudi su nakon nekoliko dana naišli jednog mrtvog čovjeka, koji je pao valjda u noći tamo s one otkopane stijene koju je košarač pokazao Giti i Hlapiću na mjesecini. Taj mrtvi čovjek bio je umotan u crnu kabanicu. Bio je to crni čovjek, koji je tako svršio svoj opaki život. Kad je oblak pokrio mjesec, prolazio je on valjda uz onu stijenu pa je pao i ubio se. Tako je onaj isti oblak, nad kojim su u šikari toliko uzdisali Hlapić i Gita, donio spas njima i Markovoj majci, a i majstoru Mrkonji. Da nije bilo toga oblaka, bogzna ne bi li crni čovjek one noći sve bio zatukao. Zato treba uvijek malo pričekati prije nego li se počne uzdisati“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 95).

Prema Majhutu (2008) Hlapićeva razboritost zasniva se na predavanju u Božje ruke te vjerovanju da je Bog izvor života. Prilikom prosudbe ljudi uzima u obzir jesu li ljudi bogobožni. Kao primjer uzet ćemo događaj kada prilikom putovanja Hlapića zadesi oluja, pa on i Bundaš nađu zaklon ispod mosta. Tamo susreću Crnog čovjeka, a Hlapić ga se preplaši jer mu je nepoznat. Kao dječak od 11.godina bez velikog životnog iskustva pokušava se sjetiti slične situacije da bi ustanovio kako se treba ponašati. Neveliko životno iskustvo naučilo ga je da može svašta očekivati od ljudi koji nisu bogobožni i zato čeka da se Crni čovjek prekrsti.

„Sad se Hlapić prekrsti naglas. A onda polako dignu glavu da vidi hoće li se i onaj čovjek prekrstiti. No on se nije prekrstio nego se samo okrenuo i počeo hrcati kao vuk. To se Hlapiću nije dopalo. Zato se još jedanput prekrsti, a onda zagrlji Bundaša, jer mu je bilo malo zima pod mostom, pa mirno zaspi“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 28).

Probudivši se ujutro uvidi da ga njegovo životno iskustvo nije prevarilo i da je Crni čovjek ukrao njegove čizmice. Usprkos nedaćama s kojima se susreo, Hlapić je na kraju pronašao životni smisao. Sjedinio je Gitu tj. Maricu s roditeljima i razgazio je čizmice, što mu je bio i plan.

Duboku poniznost također možemo vidjeti u likovima Gite, majstoru i majstorici, kad ne vjeruju sreći koja ih je zatekla sve dok to ne „potvrđi“ Bog.

Kad čovjek čovjeka hvali, nikada ne zna je li pogodio. Zato je najpametnije da obojica Bogu zahvale. To oni i učiniše. Drugog dana ujutro kupiše majstor i majstorica najprije nova odijela i odoše u crkvu. Kad su stupili u crkvu, sinulo je upravo na sve crkvene, prozore veselo sunce – i tako su oni vidjeli da su sada pogodili i da se sam Bog raduje sreći koju im je udijelio,, (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 100)

3.3. Kršćanstvo u *Školi i praznicima*

U pripovijetci *Polja milosrđa*, baka Manda pripovijeda gradskim školarcima o Dragoši koja na Badnjak zadnjim kolačem hrani ozeble ptičice. Tada se pojavljuje bijeli golub tvrdeći da će doći „Božić“ i blagosloviti polje i mrvice njezinog milosrđa. „Božić“ blagoslovi polje te obilato daruje Dragušinu obitelj. Lik Božića prikazan je u zlaćenim saonicama, noseći modru odoricu, okruženim zlatnim sjajem. Prema Špehar i Slopek (2015) svjetlost i zlatna boja Božića poveznica su za opis i prikaz Isusa Krista, a bijeli golub predstavlja mir i čast utkan u Duh Sveti. Pripovijetka završava pitanjem djece o istinitosti priče na što baka odgovara „Ne znam je li ta priča istinita, ali istina je da svaka zemlja blagoslovljena koju dobar čovjek gazi“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str.20), čime se naglašava važnost dobrote i krijeposti.

Kako je gušćarica Janica dospjela u školu, pripovijeda o djedu i bakici koje život nije blagoslovio potomcima. No oni se uzdaju u Boga i bakica izjavljuje da će se Bog i za to priskrbiti. Nedugo nakon, ispred doma im se pojave guska i djevojčica Janica. Nakon niza nesretnih okolnosti s njihovim gospodarom, Janica, bakica i djedica uspijevaju ostati zajedno. Starica na kraju konstatira „Vidiš, djede, da se Bog pobrinuo za nas“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 10). Bakica i djedica prikazani su kao vjernici koji žive u duhu svetosti i sakramenata. Uzdaju se u Boga i odlaze na svetu misu svake nedjelje (Špehar i Slopek, 2015).

U priči *Što je dobro djelo* problematizirano je pitanje dobrih djela. Nakon vjeroučiteljeva sata o prvoj pričesti i njegovog zadatka učenicima da naprave neko maleno dobro djelo, Anica i Jurica na svoj način dolaze do odgovora što je dobro djelo. Anica se zapita „Koje li ću dobro djelo učiniti, Bože moj“ (Brlić-Mažuranić, 2004, str. 60). Nakon razmišljanja što da napravi, pomogne osi koja se borila da izađe iz vode iako ju je osa ubola neki dan. S druge strane, Jurica nije slušao vjeroučitelja, no nesvjesno radi dobro djelo. Poklanja zlatno puče malom dječaćiću koji plače jer je razbio koljeno. Priča završava opaskom pripovjedača da je lijepo što je Bog usadio Jurici dobro, zlatno srce koje i bez razmišljanja pruža utjehu nevoljnu djetetu. Anici je pak usadio mudru glavicu kojom je razmišljala o vjeroučiteljevim riječima.

3.4. Kršćanstvo u *Zlatnim dancima*

Prema Pintarić (2009), temeljna komponenta tetralogije *Zlatni danci* jest kršćanstvo. Roman tematizira djetinjstvo utemeljeno na katoličkom svjetonazoru. Obitelj predstavlja tipičnu kršćansku obitelj te njihov dom krasi vjerske slike i predmeti.

Nad tatinim krevetom križ i na križu raspjet Bog. Nad maminim krevetom opet je Majka Božja, vijori se na njoj plava haljina, nogom se opire o mjesec, a oko nje u oblacima jato anđela. Ima ih svakakvih, većih, manjih, sama dječica, i izgleda kao da se igraju skrivača, izvireju iza oblaka, čuče pod haljinom Majke Božje, jedni imaju u ručicama velik zelen list pa mašu njim (Truhelka, 1995, str. 20).

Također susrećemo odlazak na nedjeljnu misu i molitvu prije spavanja.

Kad bude vrijeme spavanja, svako zaželi svoju stvar u svoj krevet. I Dragoš ne može otkinuti očiju s njih. On kleči u krevetku pred mamom, sklopio ručice među maminim i moli se Bogu i svaki se čas nadviruje niz postelju na svoja kolica (Truhelka, 1995, str. 32).

Nadalje, u središtu je Aničine obitelji niz događaja koji se vežu oko temeljnih vjerskih blagdana (Božić, Uskrs, Veliki četvrtak, Badnjak) ili vjerskih običaja (hodočašća, procesije). Ova osječka obitelj, skupa sa služavkom, kumom, prijateljima i učiteljima u svakoj prilici pokušava primjerima predočiti djeci kako i što znači biti bogobojazan, dobar, ponizan i suosjećajan. Aničini roditelji kroz prepričavanje poučnih zgoda, čitanje biblijskih prisposoba i poučnih priča djeci približavaju vjeru i religiju. Tijekom večeri djeca su se okupljala na kućnu katehezu, roditelji su razgovarali s djecom, svirali, čitali, pjevali, igrali se i usvajali kako se i

„najmanja radost dočekuje zahvalna srca kao Božji dar“, da se treba veseliti drugome čovjeku i da će se svako dobro vratiti.

Hranjec (2003) navodi nekoliko uočljivih razina „obogaćivanja“ riječju i naukom Božjim, zastupljenih u *Zlatnim dancima*. Prva razina jest „Svjedočenje o iskrenoj vjeri“, gdje autor navodi da se u romanu može naći pregršt primjera pobožnosti, a ističe primjer Aničine bolesti i liječnikove opaske u trenutku kada se stanje bolesnice pogoršalo.

Tu samo još Bog može da pomogne. I mama se hvatala te zadnje pomoći. Utiče Mu se vrućom molitvom i dubokim pouzdanjem. On jedini može da pomogne, on će i pomoći, majka čvrsto u to vjeruje. (Hranjec prema Truhelka, 2003, str. 56)

„Poetizacija vjerskih tradicijskih običaja“ jest druga razina. Kroz roman dobivamo presjek i opis najvažnijih katoličkih tradicijskih blagdana i običaja gdje djeca svaki blagdan dočekuju s uzbuđenjem i radošću. „Na uskrsnu nedjelju dođu sve troje djece kumi i kumu da pozdrave blagdan. Sve troje obučeni u nove haljine, čisto umiveni i počešljani nose uskrsni kolač, pisanice i bocu fina vina i od mame pozdravlje. Kuma opet njima daje kolačiće i svakome šareno jaje (Truhelka, 1995, str. 64).

Kroz blagdanske opise također upoznajemo i tradicijsku kulturu gdje dolazi do prožimanja narodnog i vjerskog u pučkim običajima. Ispreplitanje se događa u tolikoj mjeri da je teško razlučiti što je tradicijski element, a što vjerski. Najčešće dolazi do pučkog interpretiranja biblijskih događaja i osoba kao u poglavlju *Zimske večeri* gdje se djeca susreću sa Svetim Nikolom i pomoćnikom koji nije krampus nego baba Luca. Najizraženiji motiv za treću razinu, koju je autor nazvao „Dobrota i požrtvornost za druge kao posljedica djelovanja katoličkog odgoja“, možemo pronaći u poglavlju *Još jedan Božić*. Anica s majkom u vrijeme adventa posjećuje siromašnu obitelj. Advent označava razdoblje ljubavi i suosjećanja za druge, a Aničina majka pokazuje blagost i siromašnoj obitelji nosi hranu i odjeću. Anica nakon viđenog bude potresena, ali i njezino srce bude ispunjeno ljubavlju spram njezine obitelji. Uviđa obiteljsko blagostanje i zahvaljuje Bogu na svemu što ima. Četvrta je razina „Sukladnost s evanđeoskim događajima“. U ponekim odlomcima možemo uočiti parafraze određenih evanđeoskih događaja. Najizraženija evanđeoska prispodoba u romanu jest ona o izgubljenom sinu (Lk,15, 11 – 32) gdje se sin nakon što je potrošio nasljedstvo, pokajnički vraća ocu u spoznaji da je pogriješio. Anica doživljava majčin prijekor za razbijeni tanjur za koji su bila odgovorna njezina razigrana braća, osjeća se frustrirano i tužno te bježi od doma. Djevojčica trčeći stigne do „kalvarije“ gdje dolazi do gorke spoznaje.

Da, najbolje bi bilo da umre, možda bi je onda malo i požalili za njom plakati. Jer za ono što je ona skrivila, danas, i ne može se drugo nego umrijeti. Uvrijedila mamu, ubila brata – ta većih grijeha i nema više. Nije li čula neki dan u školi, kad je gospodin kateheta pripravljaio učenice za ispovijed, kakvih sve ima grijeha teških i lakih. O, kako je ona slušala i duša joj se skrušila, jer premogne grijeh što ih je kateheta nabrojio, i ona je počinila. Bila je neposlušna, srdila i vrijeđala majku i tatu, ljutila se na braću, tukla ih. (Truhelka, 1995, str. 141)

Nakon spoznaje, djevojčici se javlja unutarnji glas koji traži Isusa za oprost. Žurno odlazi kući tražiti oprost od svojih roditelja. Anicu u kući dočekuju roditelji puni ljubavi, nakon ujedinjenja dolazi do najveće radosti u noći Isusova uskrsnuća. Nadalje, peta razina je *Pejzaž kao stanje (kršćanske) duše*, a primjer za to jest kada Aničina obitelj posjećuje baku na selu tijekom jesenske berbe. Anica provodi vrijeme s ljubljenom bakom u klijeti, osjeća mir u duši, idilu i tišinu nad vinogradima.

Tišina biva sve dublja. Kad odjednom odzdo iz doline tiho zazuji, onda sve jače zabruji i zaječi večernje zvon na pozdrav Gospi. Baka smota preslicu, prekrsti se i stane tiho da moli. I Anica isto tako učini. I dok se molitva bake i unučice bezglasice vinula spram noćnog neba zvuci se zvona sve dalje rastalasi kao krila anđeoska kojima će da zaštite svijet i njegove stvorove, razječali se po rodnim goricama i pitomim dolinama kao raspjevali cvjetovi, ljubili im kitno lozje, dizali se i spuštali s neba na zemlju i opet sa zemlje k nebu kao da nose poruke s jednog svijeta na drugi, poruke miranosne, pune blagoslova i utjehe. Kao kapi nebeske rose padali zvuci u srce bake i unučice. Djevojčica je tako čudesno pri duši, tako svečano i sveto kao da su je dotakla krila anđeoska. Ona je sa svetom strepnjom osjećala da joj je blizu Onaj koji je oko nje stvorio taj divni sklad i čar, oko nje i u njoj samoj. (Hranjec prema Truhelka, 2003, str. 58)

Ulomak predstavlja primjer krajolika koji je obilježen dubljim doživljavanjem same prirode koje proizlazi iz duhovnog.

4. Školstvo

4.1. Kontekst vremena

Dob djetinjstva označava dob najintenzivnijeg usvajanja znanja te usvajanje određenih sustava, vrijednosti i navika. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće djeca pohađaju takozvane pučke škole koje su ekvivalent današnjim osnovnim školama. Pučke škole ugledaju se na škole zemlja njemačkog govornog područja, a za cilj imaju školovanje pučanstva na selima. Pučko školstvo doživljava promjene donošenjem Mažuranićevog zakona o školskom sustavu iz 1874. godine. Zakon se očituje u besplatnom pohađanju škole, državnom nadzoru nad školama i izjednačavanju muškog i ženskog učiteljskog osoblja. Također se uvodi primjenjivanje novčanih kazni ako djeca izostaju iz škola, no roditelji su mogli uz posebnu molbu izvaditi dijete iz škole. (Modrić-Blivajs, 2007)

Pučke škole u Hrvatskoj sastojale su se od četiri razreda pučke škole, a najčešće djeca svoje obrazovanje završavaju s 11 ili 12 godina. Nakon završetka 4. razreda pučke škole započinje novo razdoblje u dječjem životu. Djeca su imala dvije opcije: postepeno preuzeti sve poslove na gospodarstvu ili nastaviti školovanje. Postepeno preuzimanje obaveza uključuje privikavanje na teže fizičke poslove i usvajanje odnosa prema radu, obavezama i stjecanje radne discipline. U seoskom okruženju daljnje školovanje ili izučavanje zanata bilo je rijetko za dječake, a za djevojčice ta mogućnost uopće nije postojala. O budućnosti su odlučivali roditelji koji su se rijetko osvrtnali na želje djeteta. Pri odluci o budućnosti roditelji uzimaju u obzir faktore poput radne sposobnosti, spola i mogućnosti obitelji. Život djece danas i djece nekad u mnogočemu se razlikuje. Djeca su na prijelazu stoljeća navikla na rano buđenje, vođenje stoke na pašu i stizanje u školu do 8 sati ujutro. Čimbenici socijalizacije poput knjiga i novina te utjecaj škole bili su relativno mali te su roditelji predstavljali glavne učitelje od kojih djeca preuzimaju svoj sustav vrijednosti (Lečak, 1997).

4.2. Školstvo u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*

U *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* obrazovanje i školstvo nije istaknuto kao najvažnije. Roman je smješten u razdoblje u kojem se brojna djeca nisu školovala, a istaknuta su zanimanja kao što je težak, seljak, košarač i pastir. Pojam obrazovanja najviše se veže uz Hlapića. U to vrijeme uobičajeno je da se djevojčice ne školuju i ne nastavljaju školovanje. Nije istaknuto je li Gita dobila formalno obrazovanje, no dolazi do naglašavanja njezinih sposobnosti, primjerice skakanje iz obruča, jahanje i loptanje s dvanaest jabuka, a Hlapić u djelu naglašava da se takve sposobnosti ne smatraju ozbiljnim poslom. Gita tj. Marica je bila razdvojena od svojih roditelja i prodana gospodaru koji nije mario za nju. To može biti još jedan dokaz da nije pohađala pučku školu.

Iako u djelu nije naglašeno, možemo pretpostaviti da je Hlapić pohađao pučku školu i izučavao zanat za postolara kod majstora Mrkonje. Za sebe izjavljuje da nije najbolje ovladao pisanjem i čitanjem: „Da znadem bolje pisati, napisao bih jednu knjigu o tome da se te pametne životinje okrste ljepšim imenom, a ime magarac ili osao da se ostavi za one stvorove koji ga zaslužuju“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 17). Isto vidimo i u sljedećem citatu: „To je Hlapić vrlo dugo pisao, jer nije bio baš osobito vješt pisanju. Njegova slova bila su velika i grbava kao kruške“ (Brlić-Mažuranić, str. 11).

Prema Majuhtu (2008) u liku Hlapića dolazi do prožimanja kršćanstva i škole, on svoju mudrost predaje u Božje ruke, a s druge strane drži do školovanja i vjeruje da je sve svoje znanje dobio u školi. Primjer toga možemo vidjeti u razgovoru s pastirčićima u kojem dolazi do okršaja njegovih dvaju svjetova.

»Ja sam u šegrtskoj školi učio: da nema Gospodina Boga, ne bi bilo ni kukuruza.« »Pa to se zna«, nasmijaše se svi pastiri najedanput. »Najprije mora Bog dati kukuruz, a onda ćemo ga mi čuvati.« »A otkuda vi znate, da Bog daje kukuruz i sve ostalo, kad niste išli u školu?« upita Hlapić. »Mi svaki dan idemo poljem i livadama, pa vidimo da je trava svaki dan veća i kukuruz svaki dan gušći. Po tom onda znamo, da to nitko drugi ne bi mogao učiniti nego Bog«, reče najstariji pastir. Tomu se Hlapić dosta začudi, jer nije znao, da se od trave i kukuruza može čovjek mnogo naučiti i da je iz polja i livada došla mudrost u Hlapićeve školske i sve druge knjige.“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 49)

Kada mu se pruža šansa da upiše gospodsku školu odbija ponudu uz riječi: „Ja ću ostati postolar, jer mi je taj znat najviše omilio.“ A zatim reče još Hlapić: „Ionako ima više ljudi koji deru cipele nego onakvih kojih ih prave“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 103). Time dokazuje ljubav prema postolarskom zanatu te potkrjepljuje tvrdnju da nije važno koliko imaš škola već da je važno da radiš ono što voliš.

4.3. Školstvo u *Školi i praznicima*

Knjiga *Škola i praznici* već samim naslovom ističe obrazovanje, a u njoj kroz kraće prozne tekstove i pjesme dobivamo uvid u školstvo koje je prožeto pedagoškom, odgojnom i moralnom notom. U knjizi je prikazan školski život početkom dvadesetog stoljeća u ruralnom području gdje su djeca i po nekoliko sati morala pješaćiti do škole.

Lako vama, gradsko djeco, protrčati preko pijace ili se prošetati po glatkom pločniku do školskih vrata. No naopako malim „brđanima“! Tako zovu stanovnike malog sela, udaljena na uru hoda od gradića B. u Slavoniji. (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 15)

No nisu oni mislili da dadu Janicu u školu. Selo je bilo daleko. (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 10)

Zajedno su išli u školu brat i sestra, Jurica i Anica. A bilo je daleko do seoske škole jer su on s ocem lugarom stanovali na šumskoj čistini-sat daleko od sela. (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 60)

Prema Župan (2009) donošenjem Mažuranićevog zakona iz 1874. dolazi do većeg broja mješovitih škola, a krajem 19. stoljeća učenicama će biti omogućeno pohađanje muških viših pučkih škola. Najčešći razlog spajanju djevojačkih i dječaćkih pučkih škola bilo je reduciranje troškova koji su znali preopteretiti male općine. Također je problematičan bio manjak kadra i adekvatnog prostora za dvije škole. U pripovijetkama spomenute su mješovite škole. „Zajedno su išli u školu brat i sestra, Jurica i Anica. A bilo je daleko do seoske škole jer su oni s ocem lugarom stanovali na šumskoj čistini – sat daleko od sela“ (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 60) te djevojačke pučke škole: „Dok je Zlatica bila još mala djevojčica (sad je, dakako, odrasla nad dječje mane, jer polazi već drugi razred više djevojačke škole, te je u svakom pogledu uzorna djevojčica“ (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 45). Vidimo podjednak broj muških i ženskih likova koji pohađaju škole, dok u pripovijetci *Kako je gušćarica Janica dospjela u*

školu vidimo bakicu i djedicu koji odluče da svoju kćer Janicu neće dati u školu jer smatraju da poslovima poput sađenje graha ili prevrtanju sijena može ovladati i bez škole. No nakon Janičinog susreta sa školom gdje je spasila proslavu prvog svibnja, djed i bakica joj dopuste ići u školu.

U knjizi možemo uočiti svakodnevne probleme i dogodovštine jednog đaka. Djeca susreću s packama u svojim radovima, strahom od ispita i teškoćama s učenjem. Učenici slave događaje poput prvog svibnja i prve pričesti.

4.4. Školstvo u *Zlatnim dancima*

Crnković i Težak (2002) ističu da školstvo ne zauzima mnogo prostora u romanu *Zlatni danci* i da učitelji ne dolaze do osobitog izražaja. Najizraženiji motiv jest Aničin i kasnije Ćirin prvi odlazak u školu. Anica prije polaska u školu pokazuje sposobnosti prepoznavanja slova i čitanja. Ona započinje školovanje na nagovor tete učiteljice s nepunih pet godina. Učiteljica smatra da bi Aničinoj mami dobro došao odmor od brige za djecu zbog povećeg posla u kućanstvu. „Kad stigoše u školu, a ona soba puna djevojčica i dugačkih klupa. Sve se djevojčice odmah skupile oko Anice, ali ih gospođa rastjera na njihova mjesta po klupama.“ (Truhelka, 1995, str. 41). Aničina zadaća u školi bila je na miru sjediti i plesti, dok su druge učenice savladavale gradivo.

Maleni Ćiro isto tako pokazuje sposobnosti čitanja i pisanja prije polaska u školu. Svoje sposobnosti usvaja gledajući kako sestrice Anica radi svoje zadaće. Ćiro izražava želju za polaskom u školu, no roditelji smatraju da je premalen. Njegova želja za usvajanjem novih sadržaja nadvlada te se ušuljao u razred u kojem je poučavao njegov otac. U tom trenu tata, učitelj, postavlja zadatak kojem nitko nije znao rješenje osim Ćire koji se nije mogao suzdržati, pa je rekao točan odgovor. Tata uviđa njegov potencijal i upisuje ga u prvi razred. Iako mu je otac ujedno bio i učitelj on ne radi razliku između sina i ostalih učenika, a kada bi đaci nešto skrivili najveću kaznu snosio je Ćiro.

Također možemo opaziti odnos između učenika i učitelja koji se temelji na strahopoštovanju. Učitelj je bio autoritet i jedini organizator odgojno-obrazovnog procesa, a odnos se može okarakterizirati kao autoritativan, strog ali topao. Otac Antun opisan je kao strog, ali pravedan učitelj. Njegova pojava izazivala je strahopoštovanje kod učenika.

Onda Ćiru od pete do glave prošiknu trnci i njemu nije drugačije, nego taman kao da je njegov tata car, škola njegova carevina, a đaci njegovi podanici. I svi ga moraju slušati. Tko ne sluša, pokarat će ga, kazniti će ga. Uh, a strašan je tata kada kara! Plamte oči kao ognjevi, a glas mu kao grom. Sve te jeza hvata. (Truhelka, 1995, str. 83)

Sličan opis vrijedi i za Aničinu učiteljicu, ona je opisana kao dobra i blaga, ali u nekim stvarima nije znala za šalu.

„Dok je to učiteljica govorila, sve su tri bile ozbiljne i mirne, pa je čak i Malenka, inače tako laka na jeziku i brzopleta, ušutjela kao riba, makar da ju je možda i svrbio jezik da što izvali u svoju obranu; no njeno poštovanje pred gospođicom bilo je ipak tako neograničano da ne bi protuslovala čak ni onda, kad bi gospođica imala krivo.“ (Truhelka, 1995, str. 200)

Prema Župan (2009) cilj obrazovanja žena u 19. stoljeću u Slavoniji bio je obrazovati buduće kućanice. Škole su predstavljale glavno mjesto za oblikovanje poželjnog ženskog identiteta. Javno djelovanje bilo je namijenjeno muškarcima, a žene se nisu mogle ostvariti u velikom broju zanimanja. Najčešći posao za koji se školuju je posao učiteljice, a studij poput pravnog, medicinskog i mnogih drugih bivaju nedostupni jer se žena primarno gledala kroz sferu supruge, kućanice i majke. U poglavlju *Berba* vidimo razgovor djevojčica koji potkrepljuje stav da je školovanje služilo za stvaranje dobrih kućanica. „Šta ja znam? Ja ne volim ići u školu pa zato želim da je se što prije riješim. Onda kad odrastem, dobiti ću dugačke haljine, učiti ću kuhati i onda će me mama odvesti na moj prvi ples. I više ne znam ništa.“ (Truhelka, 1995, str. 257)

5. Igre

5.1. Kontekst vremena

Prema Peteh (2018) igra je prirodni pojam te služi kao filter za izražavanje različitih emocija. Kroz igru djeca nalaze svoje sklonosti, sposobnosti te spretnost. Prava igra je ona u kojoj djeca pokazuju veselje, smijeh, a takva igra vodi do odsutnosti straha i ljubomore. Autorica igre dijeli na spontane, igre oponašanja i konstruktivne. Spontane se igre definiraju kao igre gdje nema posebnih pravila, dok se s druge strane, u konstruktivnim igrama postavlja cilj u okviru kojeg se planiraju dječje aktivnosti. Igrom oponašanja glume nekog drugog ili igraju određene situacije te tako usvajaju prihvatljive obrasce ponašanja.

Proučavajući igru i povijest djetinjstva uočava se korelacija između nerazvijenih društvenih zajednica i stupnja razvijenosti igara. Dječjoj se igri u prošlosti nije pridavao veliki značaj što je bio rezultat drugačijeg pogleda na dijete i djetinjstvo. Na dijete se gledalo kao na pomoćnu radnu snagu, a igre su djecu često pripremale za kasnije poslove. Na području zagrebačkog Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata možemo pronaći klasične dječje igre poput igre skrivača, lovice, lopte i štrika. Igre se također razlikuju po spolovima, kod djevojčica nalazimo simboličke igre poput „trgovine“ ili „igre s bebicama“, a također je bila uobičajena zabava na paši ili učenje ručnog rada poput izrađivanja lepoglavske čipke za lutke. U igre dječaka dječji psiholozi su uvrstili natjecateljske igre koje jačaju spretnost, brzinu i snagu. Dječaci najčešće igračke izrađuju sami od dostupnih materijala poput štapova i loptica. Djeca su kroz svijet igre usvajala znanja i učila da se za sve treba raditi. (Lečak, 1997)

5.2. Igra u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*

Šegrt Hlapić opisan je kao pozitivan i veseo lik, u kojemu je izražena snažna radna etika. U knjizi rijetko možemo vidjeti da se Hlapić igra, osim ako ta igra ne vodi nekoj svrsi. Uzrok tome može biti Hlapićeva sudbina siročeta te odgajanje u duhu gdje je igra prikazana kao nešto loše. „Majstor Mrkonja nije smio vidjeti da se Hlapić igra, jer bi ga odmah otjerao kući.“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 8). On shvaća da ako želi imati krov nad glavom i hranu na stolu mora za to raditi, a to ostavlja malo vremena za igru. S druge strane imamo lik Gite, koja je opisana prvenstveno kao zaigrana djevojčica koja je za preživljavanje radila u cirkusu te

kombinirala igru i posao. Primjer toga možemo naći u poglavlju na „Na sjenkonoši“ gdje Hlapić i Gita počinju raditi na polju kao težaci kako bi zaradili za hranu i smještaj. Nakon nekog vremena Giti postane teško i dosadno i ona odustane, a kako bi dobila smještaj i hranu napravi svoju cirkusku predstavu te tako kroz igru i sposobnosti dobiva isto što i Hlapić svojim radom na polju.

Zatim su Giti dali za večeru graha i krumpira i gospodar se nije više na nju srdio; jer ako se tko jako nasmije, ne može se odmah opet i namrgoditi. „Vidiš li kako je moj posao izvrstan!“ reče ponosno Hlapiću. „Takav je posao dobar samo onda kad nema drugog posla.“ odvrati Hlapić“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 39).

Isto tako, u poglavlju „Mali postolar i prosjakinja Jana“ Gita i ostale djevojčice započinju igru preskakanja platna u kojoj je Gita bila poprilično bolja nego ostale djevojčice zbog svojeg iskustva u cirkusu. U knjizi su tipično prikazane seoske obitelji gdje su djeca bila zadužena za obavljanje jednostavnijih poslova što je ostavljalo manje vremena za igru. Pa tako imamo pastirčice koji su cijeli dan provodili na paši kako bi čuvali stado, no u isto vrijeme su to razdoblje iskoristili za igru i razonodu. „Sad je bilo ljeto, pa je na jednoj maloj livadi kraj raskršća bilo mnogo malih pastira i pastirica, koji su pasli i pekli kukuruze. Pastirića je bilo pet: dvije djevojčice i tri dječaka“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 49). Također, djeca su mogla imati manje vremena za igru jer nije bilo odrasle muške osobe na imanju što vidimo u primjeru Marka i njegove mame. „Marko nije imao oca, a njegova majka bila je siromašna, pa je zato Marko morao paziti na guske, jer je svaka guska vrijedila tri stotine kruna.“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 20)

5.3. Igre u *Školi i praznicima*

Iako izražen element obrazovanja, zbirka pripovijetki *Škola i praznici* daje nam uvid u dječju igru i zabavu. Igre prikazane u knjizi možemo podijeliti na simboličke i igre koje uključuju istraživanje prirode i okoline. Prema Peteh (2018) simbolička igra definira se kroz proširenje socijalnih vještina i emocionalno iskazivanje gdje određeni predmet postaje simbol nečega drugog i tako se stvaraju fiktivni odnosi i scenariji. Primjere simboličkih igara u knjizi nalazimo kada se djeca igraju dječjih svatova, carstva, manažerije i škole. U knjizi simboličke igre slijede jedan određeni obrazac, prvo se djeca odluče igrati određenu igru, zatim se biraju uloge i predmeti za igru. Zatim počinje igranje igre koja najčešće završava nekom smiješnom zgodom. Primjer toga je igra „svatovi“, koja započinje toplim danom gdje se djeca odluče igrati vjenčanja. Prvo moraju odlučiti tko će biti mladoženja, mlada, kumovi, djever, djeveruše i pisar. Zatim vidimo kićenje mlade i povorku, a vjenčanje završava tučom djevera i započinjanjem nove igre. Djeca igranjem simboličkih igara oponašaju rituale odraslih te usvajaju socijalne norme.

Drugi prezentirani oblik igre je istraživanje prirode i okoline što možemo naći u pripovijetkama *Dudov svilac na oluji* i *Vuk*. U pripovijetci *Vuk* djeca se upute u šumu jer nakon godina slušanja o tajanstvenom čovjeku-vuku žele ga upoznati.

Zajedničko u svim pripovijetkama je opisivanje igara koje se igraju na svježem zraku te s minimalnom upotrebom igračkaka kakve poznajemo u današnje vrijeme.

5.4. Igre u *Zlatnim dancima*

U *Zlatnim dancima* djetinjstvo je opisano kao blaženo razdoblje u kojem se dijete osjeća sigurno.

„Uvrijeđeni bježe »u svijet«; svađaju se za igračke; igraju se hajduka; dolazi baka i pitaju: što si donijela; stižu kola pred kapiju: ukrcavaju se i voze slavno onih nekoliko metara u dvorištu uzde; mlađi brat trči za starijim i bori se da bude primljen u njegovo društvo; sestra i braća u vječnim sukobima i »kad bude spavanje vrijeme, svatko zaželi svoju stvar u svoj krevet«“ (Crnković i Težak, 2002, str. 298).

Na početku romana možemo vidjeti idiličan opis Labudove ulice. Ulica opisuje djetinjstvo u gradskoj četvrti Donji grad, koja je predstavljala odmak od gradske buke. Djeca svaki slobodan tren koriste za igru vani, što uključuje povremeno nedopušteno odlaženje od doma i odlazak na Dravu sa sluškinjom Kristinom. Tijekom kišovito razdoblja, ulice su bile prekrivene blatom, a građani su jedva mogli hodati po ulici. No djeca su to vrijeme iskoristila za igranje u blatu čime odrasli nisu oduševljeni

Izletješe iz svojih kuća svi Nikice i Perice, Stipice i Ivice pa zaploviše galijske svoje po vodenim baricama blataju po blatu, sve pršti crna voda oko njih, mijese od zemlje kolače pa njima udaraju po plotovima, po stazi, po kućnim zidovima i to upravo ondje gdje su najbjelji. (Truhelka, 1995, str. 6)

Djeca su zimske dane kratila u kući gdje je Anica bila zaokupljena svojim lutkama, a posebno s lutkom Jelicom. Braća su se najčešće bavila olovnim vojnicima i daščicama koje bi dubili i rezali. Tijekom ljetnog razdoblja cijela se obitelj seli baki na selo. Crnković i Težak (2002) ističu da je u to vrijeme, selo predstavljalo jedino moguće ljetovanje hrvatskog intelektualca. Djeca tijekom praznika doživljavaju selo kao mjesto za nove doživljaje, otkrivanja i uživanja. Doživljaji su uključivali šetnju šumom, odlazak u vinograd, igru s lutkama za djevojčice i praćkom za dječake. „Prolazili dani nebrige u slatkom plandovanju seoske dokolice. Prebrzo su prolazili za djecu što su deset mjeseci čamila za mrkim zidinama kamenoga grada. Svaki je dan donosio kakvu zabavicu.“ (Truhelka, 1995, str. 245)

Ivon (2016) naglašava važnost funkcionalnosti prostora u naraciji, odnosno aspekte koje likovi doživljavaju u danom prostoru. Prvi aspekt su „smirujuće i zaštitničke zaustavne točke u prostoru“ koje pružaju djeci stabilnost i red (kuća, crkva, škola itd.), s druge strane imamo tzv. „prostor slobode“. „Prostor slobode“ označava ambijent u kojem se djeci jamči kratkotrajni (fizički) bijeg iz svijeta odraslih i stvaranje vlastitog intimnog prostora. Pretežito se radilo o skućenim prostorima (mjesto ispod stola, klupica u vrtu, dub na stablu itd.). Takvi trenuci samoće likovima osiguravaju slobodu i intimu.

Tijekom romana možemo uočiti simboličke igre koje se najčešće temelje na kršćanskim i nacionalnim elementima. Djeca ponukana pričama odraslih, najčešće uzimaju elemente poput krštenja ili nacionalne heroje poput Tomića Mijata i Sekule Senjanina. Najupečatljivija simbolička igra je s motivom Nikole Zrinskog i opsade Sigeta, gdje se djeca razdijele na Turke i Hrvate te započinju bitku. „Igra se razvijala uza silan urnebes, topovi gruvali, sijevali mačevi, jurišalo se, odbijalo se, padali i ranjenici i mrtvac, dok se odjednom ne nađoše svi, i

Turci i Hrvati za bunarom i među njima Ćiro koji se bio časom izgubio u podrumu i opet se vratio, pa sada čučao na zemlji, a svi oko njega (Truhelka, 1995, str. 152). Nikola Zrinski u romanu predstavlja simbol hrvatskog otpora te djeci daje primjer kako ljubiti svoju domovinu.

6. Pojam siročadi

6.1. Povijesni kontekst

Prema Batinić (2013) pojam siročad obuhvaća socijalnu kategoriju, a u tu kategoriju ne pripadaju samo djeca bez jednog ili oba roditelja već djeca lišena odgovarajuće roditeljske skrbi, siromašna, zapuštena i zanemarivana djeca. Na početku 20. stoljeća vijesti o ozbiljnim slučajevima koji su uključivali i djecu često su se našle na naslovnicama domaćih ili redarstvenih dnevnih listova. Djeca su predstavljala najranjiviju skupinu u društvu, a uobičajene su bile velike stope mortaliteta mlađih od 14.godina. Počeci organizirane odgojne skrbi za siročad započinje pod okriljem Crkve i privatnih humanitarnih zaklada i dobrotvornih društava pa je tako u Zadru 1409. osnovano prvo nahodište (ustanova za prihvatanje neželjene novorođenčadi). Na početku 20. stoljeća briga o siročadi u Hrvatskoj obavlja se većinom iz aspekta milosrđa. Počinju se profilirati stručnjaci za tematiku skrbi za siročad koji su se zalagali za prijelaz iz privatnog i povremenog djelovanja u javno i sustavno socijalno djelovanje. Na tom planu rade hrvatske učiteljice koje nastoje svojim teorijskim i praktičnim radom napraviti promjene u tom polju. Primjer toga jest Udruga učiteljica kraljevine Hrvatske i Slavonije koja je 1909. godine otvorila sklonište za cjelodnevni boravak djece koja nisu imala roditelje ili su im roditelji cijeli dan zaposleni. Sklonište je započelo djelovanje s 40 djece iz zagrebačkih pučkih škola, a djeca su dobivala praktična znanja te vještine koji bi im omogućio stjecanje materijalne neovisnosti. „U zagrebačkom skloništu od 1909. za 520 osigurano djece osigurano 534 700 obroka, a za 135 djece u kolijevci 98 815 bočica steriliziranog mlijeka.“ (Batinić, 2013, str. 590)

Problem siromašne i zapuštene djece razlikovao se od mjesta stanovanja. Početkom 20. stoljeća problem zapuštenosti se primarno povezivao s gradskom djecom. „Siromašne i brojne obitelji u malim i nehigijenskim stanovima, smrt roditelja, alkoholizam, teški materijalni uvjeti, sve veća nužnost rada obaju roditelja, rad djece-sve su to razlozi koji su imali za posljedicu porast broja ugrožene djece“ (Batinić, 2013, str. 590). Pa tako ne čudi što je najveći broj institucija za zbrinjavanje zanemarivane djece otvoren u Zagrebu koji je bio najveći grad i grad s najviše sirotinje.

Prema Laček (1997) djeca sa sela su često bila suočena sa smrću jednog ili čak oba roditelja. U istraživanju autorice koje je obuhvatilo 36 djece, bez jednog roditelja u djetinjstvu ostaje ih

osmero, a bez oba troje djece. Razlozi tome bili su smrt jednog člana obitelji ili izbjivanje zbog Prvog svjetskog rata. To mijenja strukturu seljačke obitelji. Nedostatak muškarca na imanju zahtijevalo je veću angažiranost onih kojih su ostali na imanju: žene i djece. Žene preuzimaju poslove koji su se do tada smatrali isključivo muškim, a djeca su bila primorana preuzeti obaveze odraslih. Djetinjstvo je često trajalo kraće zbog siromaštva ili nepotpunih obitelji. Primjer je toga siromašna udovica kojoj je muž poginuo na dalekom rumunjskom ratištu te je ostala sama s četiri djevojčice. Majka je cijele dane provodila na polju ili vinogradu, dok su djeca ostajala sama i radila. Iako su djeca u pravilu obavljala lakše poslove, u slučaju smrti određenog člana obitelji, djeca na sebe preuzimaju teže fizičke poslove. F. K. iz Prepuštovca sa svojih 13 godina preuzima teže poslove na imanju, na što je bio primoran zbog života s bolesnom majkom. Jedino su zajedničkim snagama mogli obraditi zemlju te financijski opstati. Isto tako mala djeca su često bila zanemarivana i ostavljena bez nadzora ili u društvu vršnjaka jer su roditelji bili primorani raditi na polju ili na imanju.

6.2. Pojam siročadi u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*

U romanu se susrećemo s pojmom: siromaštva, udomiteljstva, života u teškim životnim uvjetima, zlostavljanja te samohranog roditeljstva što predstavlja egzistencijalne probleme koje mogu ugroziti sretno djetinjstvo. Ovi fundamentalni problemi daju nam uvid u široki spektar različitih dječjih sudbina kojima je podloga siromaštvo i teški život. Pojam siromaštva protkan je kroz cijeli roman, a opisuje ambijent i mogućnosti seljaka:

„No to bi oni i onako bili učinili, jer su seljaci uvijek dobra srca naprema siromašnoj djeci“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 56),

„Bio je siromah i nije imao šatora. Sjedio je na vreći, a oko njega stajalo samo desetak prostih i sivih košara, jer drugih nije imao,“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 63),

„Zašto je baš on morao da bude najsiromašniji u cijelom gradu, premda je išao najdalje po dobre šibe i pleo najbolje košare- o tom nije.“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 85),

„Košarač je bio veliki siromah, a siromah čovjek malo se koga boji“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 86).

Primjer života u siromaštvu nalazimo u liku dječaka Marka. Hlapić upoznaje Marka na svojem prvom danu putovanja. Opisan je kao dječak koji nije imao oca, a sa svojom majkom

živi u siromaštvu. Marko je primoran raditi na imanju i čuvati guske od kojih je svaka vrijedila tri stotine kruna.

Na početku romana, Hlapić se pojavljuje kao siromašno siroče, dijete bez roditelja i mi kao čitatelji nikada ne saznajemo kako je završio u radionici majstora Mrkonje. Na početku djela možemo posvjedočiti lošim uvjetima i odnosu prema Hlapiću što u čitatelju izaziva negativne emocije. Hlapića je skrbnik zanemarivao, izrabljivao i zlostavljao. Majstor Mrkonja uskraćuje Hlapiću igru i zahtjeva od njega da šije cipele cijeli dan bez pogovora. „Cijeli je dan sjedio u poderanim hlačama i crvenoj košulji na malom postolarskom stolcu koji je imao tri noge i cijeli dan zabijao klince u čizme i šivao cipele,“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 7). Majstor Mrkonja prikazan je kao zlovoljan lik s naglim temperamentom, i rado pokazuje svoju nadmoć nad malim Hlapićem. Mrkonja Hlapiću daje tvrdi i stari kruh, oblači ga u zeleno sukno i prisiljava ga spavati na tvrdoj slamnjači u kuhinji. Kulminacija njegovog temperamenta događa se zbog pretijesnih čizmica koje baš on kroji za cijenjenog kupca. U tom trenu optuži Hlapića za načinjenu pogrešku te ga istuče i izvrijeđa. „Ti si, nevaljalče, to skrivio! Ti lijenštino! Ti si kriv da su čizmicice tijesne! Strašno je vikao Mrkonja. Onda uhvati one čizme i izbije Hlapića sa čizmicama po leđima“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str. 9).

Povezanost Gite i Hlapića ostvaruje se na temelju toga što su oboje siročad te ih njihovi skrbnici izrabljuju. Gita je opisana kao djevojčica s poderanom opravicom, bez bioloških roditelja i sa skrbnikom kojeg nije voljela. Iako je bila samo dijete, za hranu i smještaj zarađuje nastupajući u cirkusu. Gospodar cirkusa, koji je ujedno bio i njezin skrbnik, u Giti vidi samo novčanu dobit te ga Gita ne voli. Kada se Gita razboli možemo vidjeti gospodarevu okrutnost tako što ju bolesnu ostavlja samu u jednom selu te kaže da im se pridruži kada ozdravi u drugom udaljeno mjesto. Ona u razgovoru s Hlapićem izražava kako ne zna kako i kada je završila u cirkusu. Sanjala je o voljenoj obitelji, a posebno o ljubljenoj majci. „Ja bih najvoljela da imam majku“ (Brlić-Mažuranić, 2003, str 46). Na kraju priče ta joj se želja i ostvari kada majstor Mrkonja i majstorica shvate da je ona ta davno izgubljena kćer Marica.

6.3. Pojam siročadi u *Školi i prazncima*

Iako zbirka pripovijetki *Škola i praznici* ima sretan i razigran karakter, možemo vidjeti primjese ozbiljnije tematike. Složenija problematika odnosi se na siromaštvo, odrastanje bez roditelja, zanemarivanje i zlostavljanje. Motiv siročeta možemo naći u pet pripovijetka (*Kako je gušćarica Janica dospjela u školu*, *Vojak-na jeziku*, *Slavka-Plavka i Anka-Mrgoljanka*, *Vuk i Raspalo se carstvo*). U pripovijetci *Kako je gušćarica Janica dospjela u školu* imamo slučaj djevojčice Janice koja je siročić, a skrbnik joj je bogati gazda. Iz pripovijetke možemo iščitati da se Janica boji gazde i da joj odgovara pažnja i ljubav koju dobiva od bake i djeda za razliku od gazde koji je prisiljava na rad.

„Istom se ona ujutro spremila da ode, kad vide oni da gazda ide šumskim putem pa da već izdaleka viče i prijeti štapom. Janica je strepila od straha, a bakica ju je milovala“ (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 10). Na završetku priče Janica završi s bakom i djedicom te pohađa školu.

U *Raspalo se carstvo*, skupina djece susreće se s dječacima Nikolom i Jozom koji su bili romske nacionalne manjine. Majka im umire, a oca također nisu imali. Nakon majčine smrti, ciganski starješina poslao ih je u susjedni čadorje udaljen dva sata kako bi živjeli s majčinom sestrom.

U priči *Vojak-na jeziku* imamo lik Franje koji nije detaljno opisan, no istaknuto je da se ostala djeca nisu htjela igrati s njime: „Približio im se i Franjo, sirotan dječak, pa hoće da se i on skliže. No djeca ga otjeraju vičući da im kvari led svojim teškim drvenim cipelama. (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 33). Na kraju je istaknuta Franjina hrabrost te neustrašivost kada pomogne djevojčici na ledu, riskirajući svoj život.

Kad su djeca kao vihor odletjela, ustane sirotan Franjo sa svoga kamena, svuče mirno svoje teške drvene cipele, odbaci surinu, te obide baru s one strane gdje je led bio još čitav, stane se u čarapama polako i oprezno približavati Maši. Kad joj se već na dva koračaja približio, legne potrbuške na led da ne bude preblizu, pa je tim olakšavao teret popucalom ledu. (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 34)

Na kraju Franjo uspije spasiti djevojčicu te se učitelj počne brinuti za Franju.

U pripovijetkama *Slavka- Plavka i Anka-Mrgoljanka* i *Vuk* imamo izražen motiv maćehe. Maćehe su opisane kao zle i okrutne što djeluje na dijete da i samo postane bešćutno i surovo:

„Imala Anka maćehu, a živjele su u velikoj bijedi; maćeha bila surova i uvijek jadovita, pa je tako uz nju i Anki otvrdnulo srce“ (Brlić-Mažurnić, 2007, str. 29). Djevojčica Anka je opisana kao mrka, raščupana i nemarno odjevena djevojčica. Iako je bila odlična učenica nije se slagala s maćehom koja ju naziva ljenivicom. U pripovijetci *Vuk* dječak opisuje maćehu kao zločestu osobu koja nema ljubavi za njega. Trpio je zlostavljanje i zanemarivanje koje se sastojalo od izgladnjivanja, spavanja u mokroj komorici i fizičkog nasilja:

Imao sam maćehu, koja me nije voljela, pa sam od njene zloće i sam postao opak. Od slabe hrane i spavanja u mokroj komorici pod drvenim stubama okržljavio sam i oslabio. Niti sam bio za kakav posao, niti sam htio što raditi. Maćeha me tukla, a ja sam joj nanio štetu gdje sam mogao. (Brlić-Mažuranić, 2007, str. 70)

Prema Lečak (1997) uobičajena praksa bila je da mala djeca po cijele dane ostanu sama i bez nadzora zbog povećeg opsega posla na imanju. Primjer za to nalazimo u pripovijetci *Što je dobro djelo* gdje maleni dječak ostane sam jer mu je mama otišla na kopanje. Dječacić koji u pripovijetci nije imenovan poreže nogu, a nije imao nikoga da ga umiri. Ipak dolazi stariji dečko Jurica koji mu poklanja zlatno puca i tako ga smiruje.

6.4. Pojam siročadi u *Zlatnim dancima*

Prema Zima (2011) u *Zlatnim dancima* djetinjstvo se tumači kao razdoblje udobne sigurnosti i dječje uključenosti u obiteljsku strukturu, u kojoj su djeca u podređenom položaju. Podređeni položaj djece očituje se u ograničenju prostora slobode i prihvaćanje ispravnog modela ponašanja odraslih, a svako odstupanje od takvog modela kažnjava se. Djeca u romanu primjer su apolonske slike djeteta. Djeca su prikazana kao ljupko, nevino i anđeosko biće koje se manjkom iskustva i dječjim pogledom na svijet teži približiti idealima dobrote i ljubavi.

Obitelj osječkog donjogradskog, poslije tvrđanskog, učitelja prikazuje djetinjstvo ispunjeno u igri i sreći. Obitelj živi od učiteljske plaće, prosječnim životom. Djeca su zaštićena od negativnog, a povremeno se susreću sa sudbinama koje su manje sretna nego oni. U poglavlju *Još jedan Božić* u osječko susjedstvo seli se djevojčica Malenka, ona je okarakterizirana kao hvalisava, podrugljiva, razmažena i pomalo bahata. Malenkina kuća, za razliku od kuće Aničine obitelji, prikazana je znatno bogatijom i slobodnijom, bez prevelikog reda u kući. Anicu takav svijet počne privlačiti te počinje biti mrzovoljna i nezadovoljna svojom obitelji.

Aničinu majku takvo ponašanje zabrinjava i pokušava doprijeti do nje vodeći ju u posjet nekadašnjoj dadilji koja proživljava teško razdoblje

Bolestan mi muž, bolesna djeca, sve otišlo naopako, nema zaslužbe. Što smo imali, to smo potrošili na lijekove i liječnika, i stvari sam morala porasprodavati da se barem kruhom nahranimo. Naposlje i toga nestalo. I sad smo sasvim na kraju. O, moj Bože, što smo dočekali! – I tu žena udara u plač, a za njom počela i djeca vriskati. – Kuća pusta i hladna, djeca gladna, tako ćemo dočekati Božić. (Truhelka, 1995: 178).

Anicu teška sudbina siromašne obitelji potrese te se odlučuje odreći drugog doručka kako bi pomogla unesrećenoj obitelji. Majka je sretna što je uspjela doprijeti do svoje kćeri te je izvesti na pravi put.

Također je opisana sudbina prijateljice Milice, ona je prikazana kao miroljubivija i poslušna djevojčica. Živjela je sa samohranom majkom i starijim bratom Jankom i mlađim Stipicom. Majka je zarađivala šivajući, te tako hranila i uzdržavala svoju djecu. Anica i Milica su jako bliske do dolaska djevojčice Malenke. Ona isključuje Milicu iz svih njihovih zajedničkih aktivnosti. Također, kada se Malenka ruga Milici zbog njezine navike čupkanja papira pri odgovaranju u školi, Anica se pridružuje rujanju. No naposljetku uviđa svoju pogrešku te se ispričava svojoj prijateljici. U djelu Milica je portretirana kao bojažljivo dijete te se njezino stanje pogorša i dobije sušicu. Milica je zabrinuta za svoju sirotu obitelj te osjeća grižnju savjesti što je bolesna i ne može pomoći svojoj obitelji. „Trebam što prije svršiti školu pa da olakšam život majci. Sirota, toliko se muči. I prije se već mnogo mučila šijući i krojeći, a sada, otkad sam bolesna, još više. Vidim ja to sve, iako mama preda mnom krije. Čitave noći sjedi za šivaćim strojem, ili veze“ (Truhelka, 1995: 262). Prvi dio trilogije *Zlatni danci* završava smrću Milice koja ostavlja prazninu u Aničinom životu.

ZAKLJUČAK

U ovom radu naglasak je na prikazu lika djeteta i djetinjstva krajem 19.stoljeća i početkom 20. stoljeća. U radu je provedena analiza dječjih romana: *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* i *Zlatni danci* te zbirke pripovijetki *Škola i praznici*. Cilj rada bilo je analizirati romane i zbirku pripovijetki te naći dodirne točke u odabranim djelima vezane uz dijete i djetinjstvo te usporediti do koje se mjere opisano djetinjstvo u djelima poklapa sa stvarnim djetinjstvom u tome razdoblju. Također se važno osvrnuti na život autorica koji nam поближе može objasniti prilike početkom 20. stoljeća. Na temelju analize djela dolazimo do pojmova koje možemo uočiti u svim knjigama: patrijarhalnost, kršćanstvo, školstvo, igre i neki oblik teške sudbine.

Dijete i djetinjstvo na prijelazu 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća u znatnoj se mjeri razlikuje od današnjeg djetinjstva. Hrvatska u to vrijeme pripada Hasburškoj monarhiji te se kvaliteta života ljudi razlikuje ovisno o mjestu življenja. Na djecu se u velikoj mjeri gledalo kao na radnu snagu, a od rane dobi usvajaju se radne navike. Djeca su predstavljala najranjiviju skupinu u društvu, često su ostajala bez jednog roditelja zbog učestalih ratova i bolesti. Patrijarhalnost i kršćanstvo dvije su odrednice koje imaju snažan utjecaj na život prosječne hrvatske obitelji. Dolazi do većeg zamjećivanja djevojčica i porasta pohađanja djevojčica u školu. Djevojčice nastavljaju biti nosioci kućanskih poslova te se njeguje njezina nevinost i krijepost. Djeca pohađaju takozvane pučke škole koje najčešće završavaju s 11 ili 12 godina. Nakon toga započinje novo razdoblje u dječjem životu, koje uključuje postepeno preuzimanje obaveza na gospodarstvu ili nastavak školovanja. Važno je istaknuti da je autoritet odraslih bio neupitan te se svako kršenje autoriteta kažnjavalo. Iako su djeca imala puno obaveza, igra je bila sastavni dio njihovog života te pomoću nje usvajaju znanja i kompetencije.

Autorice Jagoda Truhelka i Ivana Brlić Mažuranić stvaraju u drugom razdoblju dječje hrvatske književnosti. Tad dijete počinje biti u središtu zanimanja te postaje aktivan konstruktor vlastitog djetinjstva. Autorice od samih početaka pišu s ljubavlju za djecu i unose elemente svojega života i vremena u svoja djela. Obje književnice odrastaju u velikim sretnim obiteljima u kojima se nazire patrijarhalnost te kršćanstvo. Na temelju analize njihovih života, djela i vremena pisanja može se zaključiti da opisuju djetinjstvo udobne sigurnosti i autoriteta.

Djela opisuju djetinjstvo koje je sretno i razigrano. Izražena je komponenta patrijarhalnosti koje najčešće opisuje dječake kao snažne i jake, a djevojčice kao poslušne, uredne i osjećajne. Kršćanstvo je element koji je izražen u svim analiziranim djelima te se očituje kroz uzdanje u Boga, posjedovanje kršćanskih simbola te življenje kroz tradicionalne kršćanske vrijednosti (krijepost, moralnost...) Iako imamo element školovanja u svim djelima, on ne predstavlja izražen motiv, dok se igra odobrava uz posao i nadzor.

IZVORI

1. Brlić-Mažuranić, Ivana (2004): *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, Varaždin, Biblioteka Pčelica
2. Brlić-Mažuranić, Ivana (2007): *Škola i praznici*, Zagreb, Večernji list
3. Truhelka, Jagoda (1995): *Zlatni danci*, Zagreb, Znanje

LITERATURA

1. Batinić, Štefika (2015) :*Književni junaci i životni gubitnici-siročad u Hrvatskoj potkraj 19. i početkom 20.stoljeća?* u B. Majhut, S. Narančić Kovač, S. Lovrić Kralj (ur.), “Šegrt Hlapić” Od čudnovatog do čudesnog” (str. 589-603), Zagreb- Slavonski Brod : Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti
2. Crnković, Milan (1990): *Dječja književnost*, Zagreb: Školska knjiga
3. Crnković, Milan i Težak, Dubravka. (2002): *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*, Zagreb, Znanje
4. Detoni-Dujmić, Dunja (1998): *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb, Matica hrvatska
5. Dujčić, Lidija (2018): *Rad i rod u Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića i Pričama iz davnine*, Libri&Liberi, vol.7, no. 1, str. 53 – 65
6. Dujčić, Lidija (2013): *Ženski red u Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića Ivane Brlić-Mažuranić*, Fluminesia: časopis za filološka istraživanja, vol.25, no. 1, str. 7 – 19
7. Grgić, Barbara (2018): *Povijesna paradigma djetinjstva*, Osijek, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
8. Hranjec, Stjepan (2003): *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*, Zagreb, ALFA
9. Hranjec, Stjepan (2006): *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Zagreb, Školska knjiga
10. Hrvatska enciklopedija na adresi <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4697&fbclid=IwAR1fyvcKhvFWB ezv2RWqhToNkNKioRteKjgULwniwTAuQtgfUyHAgQ7yQ8s> (1.4. 2020.)

11. Ivon, Katarina (2016): *Prostori djetinjstva ili djetinjstvo prostora (prostorni imaginarij u trilogiji "Zlatni danci" Jagode Truhelke*, Croatica et Slavica Iadertina, vol. 12/1 no. 12, str. 311 – 323
12. Ivon, Katarina (2015): *Zlatni danci Jagode Truhelke – primjer kroatocentričnoga kulturnoga imaginarija*, Libri et liberi , vol. 4 no. 1, str. 11 – 26
13. Kauzlarić, Snježana (2015): *Razmišljanja o baštini: Kuća Brlić u Slavonskom Brodu i Ivana Brlić-Mažuranić*, Informatica museologica, no. 45 – 46, str. 68 – 81
14. Lečak, Suzana (1997): “Nismo meli vremena za igrati se...” Djetinjstvo na selu (1918-1941), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 30, no. 1, str. 209 – 244
15. Majhut, Berislav (2008): *Recepcija romana Čudnovate zgrade šegrta Hlapića Ivane Brlić Mažuranić*, Nova Croatica, vol.2, no.2, str. 43-115
16. Milković, Ivan (2017): *Blistav um i dobro srce*, Libri&Liberi, vol.6, no.1, str.138 – 140
17. Modrić-Blivajs, Dunja (2007): *Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Banskjoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine*, Povijesni prilozi, vol. 26, no. 32, str. 209 – 220
18. Peteh, Mira (2018): *Radost igre i stvaranja*, Zagreb, Alineja
19. Petrač, Božidar (1995): *Duhovne odrednice hrvatske književnosti*, Croatica Christiana periodica, vol. 19 no. 36, str. 77 – 95
20. Pintarić, Ana (2009): *Biblija i književnost-interpretacije*, Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozoski fakultet Osijek, Matica hrvatska Osijek
21. Skelac, Ines (2015): *Suptilan odmak od tradicionalnog patrijarhalnog društva u Šegrtu Hlapiću*. U B. Majhut, S. Narančić Kovač, S. Lovrić Kralj (ur.), “Šegrt Hlapić” Od čudnovatog do čudesnog” (str. 157 – 167), Zagreb-Slavonski Brod: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti
22. Vidović, Mile (1996): *Povijest Crkve u Hrvata*, Split, Crkva u svijetu
23. Špehar, Milan i Salopek, Ana (2015): *Kršćanstvo u djelima Ivane Brlić Mažuranić*, Riječki teološki časopis, vol. 45 No. 1, str. 109 – 130
24. Zima, Dubravka (2011): *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*, Zagreb, Školska knjiga
25. Župan, Dinko (2009): *Dobre kućanice. Obrazovanje djevojaka u Slavoniji tijekom druge polovice 19. stoljeća*, Scrinia Slavonica vol. 9, no. 1, str. 232 – 256

Izjava o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam diplomski rad na temu „Pogled na djetinjstvo kroz djela Ivane Brlić-Mažuranić“ izradila samostalno, uz potrebne konzultacije, savjete i uporabu navedene literature, te pod vodstvom mentorice dr. sc. Diana Zalar, prof. Vlastoručnim potpisom potvrđujem izjavu o samostalnoj izradi rada.

Jana Plh
